
ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ВИДАВНИЧОЇ СПРАВИ ТА РЕДАГУВАННЯ

УДК 004.91

Т. Ю. Киричок, Н. М. Фіголь

ТЕРМІНОЛОГІЯ ЕЛЕКТРОННОГО НАВЧАЛЬНОГО ДИСКУРСУ

У статті йдеться про термінологію електронного навчального дискурсу. З метою розроблення деталізованої класифікації електронних навчальних видань за різними критеріями використано методи аналізу, синтезу, компаративний, дедукції, індукції та описовий. Результатом дослідження є більш чітке усвідомлення такого явища, як електронне видання, зокрема електронне навчальне видання, виокремлення різних їхніх типів, виходячи з різних критеріїв. Класифікація та термінологічний апарат електронних видань, зокрема електронних навчальних видань, потребує доопрацювання та доповнення, зважаючи на всі особливості сучасного стану розвитку інформаційних технологій.

Ключові слова: електронне видання, стандарт, мережеве електронне видання, електронне навчальне видання, електронний підручник, електронний посібник.

I. Вступ

Розвиток електронних видань (далі – ЕВ), як мережевих, так і немережевих, розпочався, фактично, тільки в останнє десятиліття ХХ ст., тому й нормативна база щодо них є в стадії розвитку.

Теоретичні засади, методи розробки та використання електронних видань розглядали у своїх працях В. Агеев, К. Бугайчук, В. Вуль, Ю. Древіс, Т. Киричок, Н. Кононець, О. Корбут, В. Мадзігон, С. Фіялка та ін. Актуальність подальших досліджень не викликає сумнівів, адже багато моментів залишаються ще не уніфікованими, трапляються суперечливі позиції, у тому числі в нормативній базі, зокрема в ДСТУ.

У 2010 р. Державною науковою установою “Книжкова палата України імені Івана Федорова” було розроблено ДСТУ 7157: 2010 “Інформація та документація. Видання електронні. Основні види та вихідні відомості” [4]. Національний стандарт щодо електронних видань на теренах України було введено в обіг уперше, тому це незаперечний крок уперед. При цьому варто зауважити, що досліджуваний напрям видань стрімко розвивається, що спричинює появу нових термінів, типів електронних видань, відсутніх у стандарті. З іншого боку, деякі тези та положення нормативного документа із часом потребують уточнення.

II. Постановка завдання

Мета статті – проаналізувати неоднозначні питання та надати пропозиції щодо у-

точення термінологічного апарату електронного дискурсу.

III. Результати

На нашу думку, теза про незмінність вигляду неоднозначно характеризує ЕВ, оскільки видання в цифровому вигляді, на відміну від друкованого, має перевагу в ймовірній оновлюваності. Очевидно, що ЕВ є кінцевим результатом редакційно-видавничої підготовки, однак споживач цього продукту здатен отримувати не лише стандартний набір інформації, а і її оновлювану версію, що може відбуватися у віддаленому режимі автоматично. Більше того, користувач може бути долучений до тестування та вдосконалення (звичайно, за бажання та з дозволу автора).

Також на сьогодні в науковому електронному дискурсі немає єдності щодо вживання термінів: “мережеві” чи “мережні”. У ДСТУ 7157:2010 “Інформація та документація. Видання електронні. Основні види та вихідні відомості” [4], основному нормативному документі держави щодо електронних видань, широко вжито термін “мережні”. При цьому варто вказати на певну колізію термінів, адже згідно з мовними правилами: “мережний” є прикметником до “мережка”, тоді як “мережевий” – до “мережа” [2]. Послідовне використання терміна “мережевий” у наукових працях [5; 7] також підтверджує потребу подальшого нормування та вдосконалення термінологічного поняттєвого апарату напрямку ЕВ.

Розвиток електронних технологій, поява нових опцій та можливостей, безумовно, вимагають урахування, видозміни та доповнення класифікації ЕВ, зокрема електронних навчальних видань (далі – ЕНВ).

Так, у розділі 4 ДСТУ 7157:2010 подано класифікацію видань, що має такі недоліки [4]:

- за наявністю друкованого еквівалента – визначено лише два типи електронного видання (електронний аналог (копія, версія) друкованого видання; самостійне електронне видання). Необхідно зазначити, що електронне видання може бути підкріплене друкованим еквівалентом;
- за технологією використання – не виокремлено видання, підготовані для планшетів, мобільних телефонів, електронних книг та інших пристроїв зчитування інформації;
- за природою основної інформації – не вказано нотне та картографічне видання;
- за цільовим призначенням – немає виробничо-практичних видань для аматорів, що відрізняються між собою та повинні бути втілені в стандарті;
- за структурою – варто вказати не лише односторінні, багаторічні та серійні видання, а й збірники творів та вибрані твори.

Для максимальної вичерпності класифікацію ЕВ можна доповнити позиціями ДСТУ 3017–95 “Видання. Основні види. Терміни та визначення” [3], зокрема додати ознаку за складом основного тексту (моно-видання, збірник) та за аналітико-синтетичним переробленням інформації (інформаційне, бібліографічне, реферативне, оглядове, дайджест), здійснити поділ видань за інформаційними знаками (текстове, нотне, картографічне, образотворче), а також адаптувати класифікацію періодичних та неперіодичних видань за інформаційними ознаками відповідно до особливостей ЕВ.

У процесі вдосконалення класифікації видань важливо, на нашу думку, врахувати такі ознаки, як формат розповсюдження, кодування, зчитування електронного видання та його обсяг (у кілобайтах, мегабайтах).

Електронні навчальні видання посідають вагоме місце серед масиву електронних видань, мають ряд своїх особливостей та характеристик, відповідно потребують своєї чіткої класифікації та визначень.

Пункт 4 ДСТУ 7157:2010, що характеризує класифікацію “основних видів” ЕВ, мав надзвичайно важливе значення на початковому етапі вивчення та впровадження ЕНВ в освітнє середовище. Зауважимо, однак, що виділення поняття “основні види” ЕВ має суперечливий характер, оскільки вимагає виділення неосновних видів з відповідною класифікацією та характеристиками. Безперечно, позитивним є те, що таке явище, як електронне освітнє середовище, почали виокремлювати та висувати до нього чіткі

вимоги. Це, зокрема, зазначено в п. 4 “Експертиза та поширення ЕОР” Положення про електронні освітні ресурси. При цьому для запобігання поширенню невідповідних санітарним та ергономічним вимогам електронних освітніх ресурсів (далі – ЕОР), що можуть завдати шкоди фізичному та психічному здоров'ю споживачів, мають бути введені не лише заходи рекомендаційного, а й контрольного та карального характеру.

Перш ніж спробуємо типологізувати ЕНВ за різними критеріями, визначимося з дефініцією цього поняття. Тлумачення понять електронне видання міститься в ДСТУ 7157:2010 “Інформація та документація. Видання електронні. Основні види та вихідні відомості”. Крім того, маємо поняття ЕОР у Положенні про електронні освітні ресурси: “Під ЕОР розуміють навчальні, наукові, інформаційні, довідкові матеріали та засоби, розроблені в електронній формі та представлені на носіях будь-якого типу або розміщені у комп'ютерних мережах, які відтворюються за допомогою цифрових технічних засобів і необхідні для ефективної організації навчально-виховного процесу, в частині, що стосується його наповнення якісними навчально-методичними матеріалами” [8].

Проте поняття ЕОР більш широке, і за коло наших інтересів виходять такі різновиди, як електронні програмні системи, інформаційні системи. Крім того, за функціональним призначенням нас цікавлять саме навчальні ЕВ. Тому під ЕНВ будемо розуміти видання, що містять систематизовані відомості наукового або прикладного характеру, викладені в електронній формі, зручній для вивчення та викладання. Відповідно, пропонуємо таке робоче визначення поняття: *електронне навчальне видання (ЕНВ) – це електронне видання, що містить систематизовані дані наукового або прикладного характеру, подані у формі, зручній для навчання і викладання, у вигляді текстової, графічної, цифрової, мовної (звукової), музичної, фото-, відео- та іншої інформації; розміщене на будь-якому носіїві інформації – оптичному (CD, DVD-ROM тощо), магнітному (магнітний диск) або іншому, який може забезпечити збереження автентичності цього видання і придатний для відтворення на відповідних технічних пристроях, а також може бути опубліковане в комп'ютерній мережі.*

Далі для уникнення плутанини та зарахування різних ЕНВ до одного переліку будемо визначати типи ЕНВ за певними критеріями.

Насамперед, за можливістю доступу до ЕНВ можемо виділити такі їхні види: ЕНВ індивідуального користування; мережеве ЕНВ; ЕНВ комбінованого розповсюдження. Подібний поділ пропонують такі дослідники,

як Г. Г. Шваркова, В. М. Галинський, виділяючи типи ЕНВ за критерієм доступності:

- онлайніві (online), працювати з якими можна лише через Інтернет;
- офлайніві (offline), з якими можна працювати автономно на будь-якому комп'ютері або іншому електронному пристрої.

Оскільки ЕНВ спрямовані на навчальний процес, то їм класифікувати їх потрібно, насамперед, враховуючи специфіку та характеристики освітньої діяльності. Таким чином, ЕНВ можна типологізувати за видом освітньої діяльності, виділивши: лекційні; для практичних; для самостійних робіт студента; для підвищення кваліфікації.

Ще одним критерієм для поділу ЕНВ може бути врахування ступеня дидактичного забезпечення, відповідно до якого можна виділяти ЕНВ: зі спеціальності; з дисципліни; з модуля; з теми.

Важливим критерієм для освітніх видань є врахування особливостей та потреб користувача, тому наступна група критеріїв має бути спрямована саме на особливості користувача. За віковою, психологічною характеристикою, що зумовлюватиме особливості навчального процесу, ЕНВ потрібно поділити на: для учнів; для студентів; для викладачів.

Виходячи з ДСТУ 7157:2010 "Інформація та документація. Видання електронні. Основні види та вихідні відомості", можемо поділити ЕНВ за характером взаємодії з користувачем на детерміновані та недетерміновані: детерміновані ЕНВ – такі, наповнення яких визначене створювачем і не може бути змінене, недетерміновані – такі, в які користувач може вносити зміни [4].

Вважаємо за доцільне чітко та системно виділяти класи ЕНВ, беручи за основу один критерій, а не враховуючи одночасно декілька, вносячи плутанину.

Серед електронних інформаційних продуктів нас цікавлять ЕНВ, тому виділимо такі типи, які не варто змішувати за різними критеріям.

За стандартом ДСТУ 3017-95 "Видання. Основні види" [3], розробленим для друкованих видань, вважаємо за доцільне ЕНВ класифікувати за інформаційними знаками на такі типи: електронний посібник, електронний наочний посібник, електронний практичний посібник, електронний навчальний посібник, електронний навчальний наочний посібник, електронний навчально-методичний посібник, електронний практичний порадник, електронний підручник, електронні методичні рекомендації, електронний курс лекцій, електронний текст лекцій, електронний конспект лекцій, електронна навчальна програма, електронний практикум.

Окремо за інформаційними знаками потрібно виділити довідково-енциклопедичні електронні видання, що також можуть бути

застосовані в навчальному процесі: електронний словник, електронна енциклопедія, електронний енциклопедичний словник, електронний мовний словник, електронний тлумачний словник, електронний термінологічний словник, електронний довідник.

На нашу думку, доречно виокремлювати студентські роботи в електронному вигляді за критерієм авторства: магістерська дисертація; дипломний проект (робота); випускна робота бакалавра; курсовий проект (робота); реферат.

І абсолютно самостійним складником електронного навчального дискурсу, слідом за В. С. Вараксиним, вважаємо "програмні продукти", які досить часто називають ЕВ, до яких вони не можуть бути зараховані за різною природою інформації:

- автоматизована система управління навчальним закладом;
- автоматизована інформаційно-бібліотечна система;
- програмні засоби, що забезпечують підтримку різних технологій навчання (дошка оголошень, дистанційне консультування); системне програмне забезпечення; прикладне програмне забезпечення; пакет прикладних програм [1].

Отже, перелік можливих електронних навчальних ресурсів дуже широкий, і не завжди можна провести чітку межу між двома сусідніми класами. Із семантики назв зрозуміло, які саме функції виконують ті чи інші електронні засоби, проте для більш чіткого розуміння наведемо термінологічний апарат електронного навчального дискурсу.

Наразі можна виокремити такі основні види ЕНВ та запропонувати їх класифікацію за функціональною ознакою, що частково базується на визначеннях ДСТУ 3017-95 [3] для друкованих видань та адаптована для електронних:

електронний підручник – ЕНВ із систематизованим викладом дисципліни (її розділу, частини), що відповідає навчальній програмі та офіційно затверджене як таке, у зручній для вивчення та викладання формі, яке пройшло редакційно-видавниче опрацювання, призначене для розповсюдження, має вихідні дані;

електронний посібник – ЕВ, призначене для допомоги в практичній діяльності чи в оволодінні навчальною дисципліною, матеріал у якому викладений у зручній для вивчення та викладання формі, яке пройшло редакційно-видавниче опрацювання, призначене для розповсюдження, має вихідні дані;

електронний конспект лекцій – ЕНВ стислого викладу курсу лекцій або окремих розділів навчальної дисципліни, передбачених робочою навчальною програмою дисципліни;

електронні методичні матеріали – ЕНВ або виробничо-практичне видання роз'яснень з певної теми, розділу або питання навчальної дисципліни з викладом методики виконання окремих завдань;

електронний тренажер (віртуальна лабораторна робота) – ЕНВ, призначене для формування і закріплення практичних навичок після попереднього освоєння теоретичного матеріалу;

електронний практикум – ЕНВ практичних завдань і вправ, що сприяють засвоєнню набутих знань, умінь;

електронні методичні вказівки та завдання для розрахункових, комплексних контрольних, розрахунково-графічних робіт – ЕНВ, яке містить інструктивні та методичні матеріали, необхідні для організації виконання студентом вказаних видів робіт;

електронні методичні вказівки та завдання для курсових робіт і проектів – ЕНВ, яке містить інструктивні та методичні матеріали, необхідні для організації самостійної роботи студента над виконанням курсових проектів або робіт;

електронні тести для поточного, модульного та семестрового контролю з дисципліни – ЕНВ, що становить сукупність тестових завдань, призначених для вхідного, проміжного і підсумкового самоконтролю рівня знань;

електронний глосарій з дисципліни – електронне навчальне видання, що містить короткі відомості про основні терміни та поняття, які використовують у навчальній дисципліні;

електронний словник – електронне довідкове видання впорядкованого переліку мовних одиниць (слів, словосполучень, фраз, термінів, імен, знаків), доповнених відповідними довідковими даними;

електронний довідник – електронне довідкове видання прикладного характеру, побудоване за абеткою назв статей або в систематичному порядку.

IV. Висновки

Отже, створення стандарту, що детермінує електронні видання, є значним і незаперечним досягненням органів стандартизації, проте чітко й надовго визначити основні те-

рміни та створити вичерпну класифікацію, на жаль, неможливо, адже комп'ютерні технології розвиваються дуже стрімко. Класифікація й термінологічний апарат електронних видань, зокрема електронних навчальних видань, потребує доопрацювання та доповнення, зважаючи на всі особливості сучасного стану розвитку інформаційних технологій. Електронні навчальні видання доцільно класифікувати за різними критеріями, що дасть змогу зрозуміти явище системно й структуровано, логічно та комплексно, виділити надалі істотні характеристики та виокремити види.

Список використаної літератури

1. Вараксин Г. С. Классификация образовательных электронных изданий [Электронный ресурс] / Г. С. Вараксин. – 2015. – Режим доступа: <http://www.ikt-school.com>.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. – 1728 с.
3. ДСТУ 3017–95. Видання. Основні види. Терміни та визначення. – Чинний від 1996–01–01 : [затв. наказом Держстандарту України від 23.02.95 № 58]. – Київ : Держстандарт України, 1995. – 47 с.
4. ДСТУ 7157: 2010. Інформація та документація. Електронні видання. Основні види та вихідні відомості. – Чинний від 2010–07–01. – Київ : Держспоживстандарт України, 2010. – 18 с.
5. Зайченко Ю. П. Комп'ютерні мережі / Ю. П. Зайченко. – Київ : Слово, 2003. – 288 с.
6. Корбут О. Г. Електронний підручник як елемент освітнього середовища [Електронний ресурс] / О. Г. Корбут. – 2012. – Режим доступу: www.culturalstudies.in.ua/zv_2009-5-2.php.
7. Кулаков Ю. О. Комп'ютерні мережі : підручник / Ю. О. Кулаков, Г. М. Луцький ; за ред. Ю. С. Ковтанюка. – Київ : Юніор, 2003. – 400 с.
8. Про затвердження Положення про електронні освітні ресурси : Наказ, Положення від 01.10.2012 р. № 1060 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1695-12>.

Стаття надійшла до редакції 16.05.2016.

Киричок Т. Ю., Фиголь Н. Н. Терминология электронного учебного дискурса

В статье речь идет о терминологии электронного учебного дискурса. С целью разработки детальной классификации электронных учебных изданий по различным критериям использованы методы анализа, синтеза, компаративный, дедукции, индукции и описательный. Результатом проведенного исследования является более четкое осознание такого явления, как электронное издание, в частности учебное издание, выделение различных их типов, исходя из разных критериев. Классификация и терминологический аппарат электронных изданий, в том числе электронных учебных изданий, требуют доработки и дополнения, учитывающая все особенности современного состояния развития информационных технологий.

Ключевые слова: электронное издание, стандарт, сетевое электронное издание, электронное учебное издание, электронный учебник, электронное пособие.

Kyrychok T., Figol N. Terminology electronic educational discourse

In this article we are talking about e-learning discourse terminology, the need to develop a clear classification of electronic textbooks. The purpose of the article is to provide a detailed classification of electronic textbooks by the different criteria. To achieve this goal were used the methods of analysis, synthesis, comparative, deduction, induction and descriptive. The result of the study is a better understanding of such phenomena as the electronic edition, in particular textbook, highlighting their different types, based on the different criteria. Classification and terminology of electronic publications, including electronic educational publications, require revision and amendments, considering all the features of the current state of information technology.

Deem it wise to classify electronic textbooks after informative signs on such types: electronic manual, electronic visual aid, electronic practical manual, electronic train aid, electronic evident train aid, electronic educational methodical manual, electronic practical adviser, electronic textbook, electronic methodical recommendations, electronic course of lectures, e-text of lectures, electronic compendium of lectures, electronic on-line tutorial, electronic practical work.

Separately after informative signs we can distinguish certificate-encyclopedic electronic editions that also can be used in an educational process: electronic dictionary, electronic encyclopedia, electronic encyclopedic dictionary, electronic language dictionary, electronic explanatory dictionary, electronic terminological dictionary, electronic reference book.

To our opinion, it is appropriate to distinguish student works in an electronic kind on the criterion of authorship: master's degree dissertation; diploma project (work); final work of bachelor; course project (work); report. "Programmatic foods", which are often referred to electronic textbooks, are absolutely independent electronic component of electronic educational discourse.

Key words: *electronic publishing, standard, network electronic publishing, electronic textbook, electronic textbook, electronic manual.*